

УДК 351.862.4

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ “НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ” В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПІДХОДІВ

С. В. Ларін,

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою, Національна академія державного управління при Президентові України

У статті розглянуто сутність поняття “національні цінності” в контексті сучасних дослідницьких підходів, а також визначено понятійне поле дефініції “національні цінності”, що сприяє узагальненню поглядів представників різних наукових шкіл, які досліджували категорію “цінність”. Обґрунтовано, що розробка дефініції “національні цінності” є важливою теоретико-методологічною проблемою національної безпеки та державного управління. Автором доведено, що розвиток теорії та практики державного управління у сфері національної безпеки потребує поглиблених самостійних досліджень процесів, які відбуваються в Україні в контексті їх ціннісного виміру.

Ключові слова: цінності, національні цінності, національні інтереси, національна безпека, державне управління, національна ідентичність, український народ.

S. V. Larin,

postgraduate student of the Department of Globalization, European Integration and National Security Management, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

THE ESSENCE AND MEANING OF “NATIONAL VALUES” IN THE CONTEXT OF CURRENT RESEARCH APPROACHES

The article deals with the essence and the content of the category of “national values” in the context of current research approaches. Defined conceptual field definitions of “national values”, which contributes to the generalization of the views of representatives of the various schools of philosophy that explored the category of “value”. It is proved that the development of the definition of “national values” is an important theoretical and methodological problems of national security and public administration. The author proved that the development of the theory and practice of public administration in the sphere of national security requires in-depth independent research processes that take place in Ukraine in the context of their valuable content.

Key words: values, national values, national security, public administration, national identity, the Ukrainian people.

С. В. Ларин,

аспірант кафедры глобалистики, евроинтеграции и управления национальной безопасностью, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ “НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ” В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ПОДХОДОВ

В статье рассмотрены сущность и содержание категории “национальные ценности” в контексте современных исследовательских подходов. Определено понятийное поле дефиниции “национальные ценности”, что способствует обобщению взглядов представителей различных философских школ, которые исследовали категорию “ценность”. Обосновано, что разработка дефиниции “национальные ценности” является важной теоретико-методологической проблемой национальной безопасности и государственного управления. Автором доказано, что развитие теории и практики государственного управления в сфере национальной безопасности требует углубленных самостоятельных исследований процессов, которые происходят в Украине в контексте их ценностного содержания.

Ключевые слова: ценности, национальные ценности, национальные интересы, национальная безопасность, государственное управление, национальная идентичность, украинский народ.

Постановка проблеми. Актуальність теми полягає в необхідності дослідження питань національної безпеки, які стосуються системного уявлення про національні цінності, зокрема визначення сутності та змісту поняття “національні цінності” та їх взаємозв’язку з національними

інтересами в контексті сучасних дослідницьких підходів. Це потребує вироблення понятійного апарату, узагальнення поглядів представників різних наукових шкіл, які досліджували категорію “цінність”. Крім того, були спроби обґрунтувати сутність національних цінностей виходячи з

© Ларін С. В., 2016

аналізу основних положень Конституції України, програмних документів партій, які перебувають при владі, ототожнення їх із національними інтересами, цілями та стратегічними пріоритетами державної політики, що, на наш погляд, швидше всього свідчить про відсутність розуміння принципової різниці між національними цінностями та соціальними нормами, між національними цілями стратегічного розвитку на перспективу та поточними пріоритетами державної політики, між національними цінностями та національними інтересами тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування національних цінностей у роботах вітчизняних учених майже не розглядається в контексті забезпечення національної безпеки та їх взаємозв'язку з національними інтересами й цілями. Здебільшого йдеться про зовнішньополітичні аспекти стратегічного розвитку України, стратегію економічного і соціального розвитку, а пріоритети щодо захисту та розвитку національних цінностей часто зводяться до етнополітичних чи етноконфесійних проблем, проблем формування громадянського суспільства, “мовного” питання тощо.

Серед низки праць, які присвячені аксіологічним засадам державного управління у сфері національної безпеки, виокремимо дослідження В.Горбуліна, А.Качинського, Г.Ситника, В.Рибкало, В.Козакова.

Так, В.Горбулін та А.Качинський акцентують увагу на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів, необхідності врахування їх взаємозумовленості в дослідженні проблем національної безпеки [4; 5]. Г.Ситник зазначає, що національні цінності визначають сутність (зміст), цілісність і стійкість формування та функціонування системи забезпечення національної безпеки [15]. В.Рибкало та В.Козаков розкривають поняття цінностей та їх роль в українському суспільстві, приділяючи особливу увагу відповідальності та професіоналізму як визначальним ціннісним детермінантам державно-управлінських відносин в Україні [12; 13].

Водночас теоретико-методологічні питання щодо визначення сутності, принципів, закономірностей формування та захисту національних цінностей як однієї з визначальних передумов ефективного державного управління у сфері національної безпеки, забезпечення цілісності суспільства, його стабільного і прогресивного розвитку є малодослідженими.

Мета дослідження – провести аналіз поняття, сутності та змісту категорії “національні цінності” в контексті сучасних дослідницьких підходів,

що сприятиме дослідженню теоретико-методологічних засад проблеми захисту національних цінностей як пріоритетного напрямку державного управління у сфері національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми формування та захисту національних цінностей є надзвичайно актуальним для українського суспільства, оскільки сьогодні багато чинників свідчать про кризу моральності й ідентичності, світоглядну невизначеність, розмитість суспільних цінностей, розпорошеність та диференціацію українського суспільства, які неможливо подолати без переоцінки існуючої системи національних цінностей. Це зумовлено тим, що тільки національні цінності можуть бути стійким фундаментом для гармонізації інтересів людини, сприяння стабільності суспільства та сталого розвитку держави [16]. Таким чином, сучасні реалії вимагають від Української держави розв'язання дуже важливої і актуальної проблеми – захисту національних цінностей як пріоритетного напрямку державного управління у сфері національної безпеки.

Основою еволюції уявлень про цінності є традиційні уявлення людини про світ, в основі яких дихотомія знання та цінностей. Аналізуючи погляди представників різних філософських шкіл, які досліджували категорію “цінність”, зазначимо, що за їх визначенням “цінність” – належне та бажане, на відміну від реального, дійсного. У ХХ ст. виокремлено дві основні групи концепцій (підходів) щодо пояснення природи поняття “цінності” – *об'єктивістську* та *суб'єктивістську* [15]. Лінію об'єктивістського розуміння цього поняття започаткував Платон: він розумів ідею добра як таку, що в принципі не відрізняється від інших ідей, а отже, не відрізняється і від істини; винятковість цієї ідеї полягала в тому, що, з погляду Платона, вона увінчує ієрархію всіх інших ідей. Відповідно до суб'єктивістського розуміння цінність належить до психічних об'єктів – їх джерелом є наші бажання, інтереси, почуття, ставлення. У філософії кінця ХХ ст. суперечка двох названих підходів до проблеми цінності існує у вигляді певних тенденцій. Більшість сучасних філософів у поясненні природи цінності прагнуть поєднати позитивні елементи обох концепцій – як суб'єктивістської, так і об'єктивістської.

На переконання М.Вебера [2], у кожній історичній епохи є своя система цінностей, тобто це категорія принципово історична. Існує множина рівноправних ціннісних систем, які є регуляторами людської діяльності, факторами стабільності та інтеграції соціальних систем різних рівнів – від малих груп до суспільства в цілому. Головна функція системи цінностей, передусім, соціальна –

служити основою вибору для дій та інтеграції соціальних систем. У реальному житті система цінностей значною мірою вже задана людині. Тому вона має лише пристосовувати свою поведінку до неї. Водночас тільки людина є творцем цінностей. Сама ж соціальна система накопичує, зберігає та підтримує (чи заперечує) ті чи інші цінності, які створені людиною. З огляду на це, структура та головна мета діяльності вказаної системи визначається певною сукупністю цінностей, які можна розглядати як основний фактор соціалізації.

Незважаючи на визначальну роль та місце цінностей у житті людини, є підстави констатувати про відсутність достатньої уваги вітчизняних науковців ще за радянських часів до теоретичної розробки питання про “цінність” як таку. А щодо проблеми філософської рефлексії цінностей у сфері національної безпеки, то вона практично не досліджувалася. Однією з головних причин такого стану є те, що марксистська філософія фактично ототожнювала категорію “цінність” з поняттями “благо” і “корисність” речей та предметів оточуючого нас світу. Тому за радянських часів категорія “благо” більше відповідала комуністичній ідеології, яка всі цінності, створені людиною, розглядала як загальнонародне надбання, яке фактично ототожнювалося з державою й розподілялося нею у вигляді “матеріальних” і “духовних” благ [15]. Підтвердженням сказаного є те, що культурні цінності трактувалися як “признанные государством произведения культуры” [8], тобто інших культурних цінностей за радянських часів не існувало. Тому всі підстави мали дослідники, стверджуючи, що марксистська філософія “не принимает самой постановки вопроса о ценности, для нее существует только необходимость, польза, благо” [1].

Розглядаючи благо як те, що має цінність, ще давньогрецькі філософи, вказували на принципову відмінність поняття “благо” від поняття “цінність”. Благо “йде” до людини. Це дар суспільства, держави, а цінність “йде” від однієї людини до інших людей, до суспільства, бо саме ціннісні орієнтації людини є абсолютна цінність. Тому І.Кант [7] тісно пов’язував категорії “цінність” та “мета”. На його думку, тільки розумні істоти володіють об’єктивними цілями й це надає їм “абсолютну цінність”. Це означає, що всі речі співвідносяться тільки цілями людей та можуть характеризуватися як певні цінності для них, а від характеру вказаних цілей залежить характер цінностей суспільної групи, суспільства, держави. Тому цінності володіють особливою об’єктивністю, яка є не об’єктивністю природних речей, а об’єктивністю ви-

щих цілей людського існування. Ф.Ніцше [11] стверджував, що цінності є метою життя людини, предметом її міркувань та прагнень протягом усього життя. Тому благо, безумовно, є цінність для людини, але цінність – більш загальне поняття. Воно включає і поняття “благо”.

Свого часу Н.Бердяєв писав, що людина є істотою, яка оцінює і визначає якість. Визначення цінностей та їх ієрархії є трансцендентальна функція свідомості, а відтак цінність є фундаментальна норма, яка формує ціннісні орієнтації людини, дає їй змогу здійснювати вибір лінії поведінки, робить її особистістю. Трагедія людського життя полягає передусім не в конфлікті добра та зла, а в конфлікті людських цінностей [1].

Польський вчений Л.Колаковський [8] виділяв такі пари цінностей, які конфліктують одна з одною, як антагоністичні: безпека й свобода; свобода й рівність; рівність та особисті права; власність та справедливість. На його думку, вказані конфлікти не можуть бути розв’язані визнанням однієї цінності за рахунок іншої, а тільки одночасним їх визнанням і розвитком. Це є головною умовою врегулювання конфліктності вказаних пар цінностей, а отже, і можливих конфліктів у суспільстві. При цьому чим більш універсальна цінність, тим більша її інтегруюча функція в суспільстві. Наприклад, надання пріоритету свободі в принципі заперечує пріоритет рівності, оскільки свобода передбачає наявність приватної власності – людина, у якій немає приватної власності, не може бути вільною в принципі. Але наявність приватної власності неминуче призводить до нерівності. Історичний досвід доводить, що вказані суперечності загострюються на переломних етапах розвитку суспільства та державного будівництва. Це переконливо демонструє й Україна.

Разом з тим цінність, яка є такою тільки для однієї соціальної групи, призводить до соціальної диференціації суспільства. І якщо вказана цінність належить до однієї із вищеназваних пар конфліктуючих цінностей, пошук компромісів і розробка на цій основі державно-управлінських рішень у процесі забезпечення національної безпеки є досить складною проблемою. Оточуюче середовище, особисті потреби (інтереси), індивідуальні цінності, певним чином спрямовані емоції в сукупності зумовлюють формування життєвої позиції особистості. Вказана позиція передбачає орієнтацію в навколишньому середовищі, ставлення до людей, суспільно-політичної системи, установку і готовність до здійснення певних дій, форми та способи цього здійснення тощо. Її формування передбачає засвоєння особистістю пев-

ного світогляду, різноманітних знань, соціальних і професійних навичок, розвиток міжособових відносин, залучення її до активної трудової та громадсько-політичної діяльності тощо.

В.Рибкало і В.Козаков визначають “цінність” як феномен, який об’єктивно, за своєю природою є благом для людини, спрямованим на утвердження її в бутті, реалізацію її творчих можливостей. На їхню думку, “цінність” – це такі результати або продукти різноманітної діяльності людей, які задовольняють які-небудь матеріальні або духовні потреби людей різних соціальних груп [12, с. 714–716].

Крім того, аналізуючи поняття “національні цінності”, слід зазначити, що це предмети, явища та їх властивості, що задовольняють потреби особи, суспільства і держави в безпечному існуванні та прогресивному розвитку [3, с. 18]. З огляду на це Г.Ситник небезпідставно стверджує, що виходячи з аналізу поняття “національна безпека” можна констатувати: національні цінності – це цінності індивіда (особистості), цінності суспільства та цінності держави. На його думку, об’єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні [15, с. 123]. При цьому він зазначає, що слід розрізняти *природні й соціальні цінності*.

Очевидно, що основоположними для людини є природні цінності, пов’язані з потребами в їжі, житлі, задоволенні інших біологічних потреб тощо. Для держави природною цінністю є цілком визначена географічно територія, належний захист якої забезпечує безпеку держави. Природні ресурси є також важливими цінностями як для суспільства, так і держави. Вони формують потенціал, який може бути використаний державою для гарантування національної безпеки.

Соціальні цінності характеризують людину як суспільну істоту. Будь-який об’єкт, який розглядається як життєво важлива умова існування даної спільноти, може бути соціальною цінністю. Соціальні цінності виступають критерієм оцінки вчинків соціальних груп і окремих індивідів щодо прийнятої ними системи цінностей [15, с. 124].

А.Возженников, вважає, що національні цінності – це наявні та ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що задовольняють потреби та інтереси людей і сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства і держави [3, с. 14].

Визначаючи це поняття, слід констатувати, що саме національні цінності є певними концептуаль-

ними, ідеологічними основами, консолідуючими чинниками, важливими життєвими орієнтирами на шляху ефективного суспільного розвитку. Так, А.Малишев зазначає, що “спільнотам характерні цінності як об’єктивні параметри внутрішнього середовища, чітке дотримання яких є домінантою їх успішного розвитку” [10, с. 17].

Досить ґрунтовно проблему національних цінностей досліджували В.Горбулін та А.Качинський. Вони структурували систему національних цінностей, поділяючи їх на цінності індивіда, цінності суспільства та цінності держави [4, с. 107]. На думку дослідників, подальше існування держави й нації має розглядатися крізь призму її ціннісного ядра, що консолідує суспільство, а саме: національна безпека, духовні надбання, добробут, система міжнародних зв’язків, патріотизм і соціальна справедливість.

На нашу думку, до вищевизначеної системи національних цінностей варто також долучити такі індивідуальні цінності, як: моральність; релігійність; взаємотерпимість; миролюбність; доброзичливість; працелюбство; сім’я (сімейні цінності) тощо, які завжди були притаманними українцям і відображають сутнісні засади українського національного характеру.

Ґрунтовне дослідження цінностей різних народів Європи в 2010 р. здійснювали Європейські соціологічні інституції, зокрема – The European Social Survey [17]. Серед основних рис типового українця дослідники виділяють: стурбованість власною безпекою, прагнення до самоствердження (влади, статусу, багатства), невміння самостійно приймати рішення, насторожене ставлення до змін, слабовиражене прагнення радіти життю. Більшість із цих ознак, на думку аналітиків, породжені невпевненістю в завтрашньому дні. У цьому громадяни України радикально відрізняються від жителів європейських країн з багаторічною демократією, низьким індексом корумпованості органів управління і стабільною економікою – наприклад, від скандинавських держав (Данії або Швеції), країн північного заходу континенту (Голландія, Бельгія, Франція і Німеччина). За даними експертного опитування, ядро домінуючих цінностей українського народу складають: патріотизм, права і свободи людини, соціальна справедливість, матеріальні та духовні надбання українського народу, національна безпека, природні ресурси, конституційний лад. Власне, саме зухвале попрання національних цінностей владою верхівкою, зокрема прав і свободи людини, її безпеки, соціальної справедливості значною мірою призвело до виникнення в листопаді–грудні 2013 р. протестного Майдану.

Проте за умов сучасної української реальності практична реалізація тріади: національні цінності – інтереси – цілі, які традиційно покладаються в основу забезпечення національної безпеки, стримується недостатнім рівнем консолідації українського суспільства, що призводить до того, що інтереси, і тим більше – цілі різних суспільних груп досить часто набувають антагоністичного характеру, що унеможливило діалог між ними та порозуміння заради суспільного блага. Водночас очевидно, що державність України ґрунтується на цінностях, захист яких є визначальною передумовою для її безпеки та добробуту громадян. Зокрема, такими цінностями та їх якісними характеристиками є:

– незалежність: Україна – суверенна, демократична, соціальна, правова держава;

– захищеність держави і народу: Україна забезпечує свою територіальну цілісність, недоторканість кордонів та фізичне існування населення;

– мир та міжнародна співпраця: Україна прагне до підвищення ступеня своєї міжнародної інтегрованості, забезпечення миру та безпеки в регіоні та світі;

– збереження ідентичності українського народу: Україна прагне до збереження та розвитку національної ідентичності українського народу на Батьківщині та за кордоном;

– добробут: Україна прагне шляхом стабільного розвитку забезпечити високу якість життя.

Розглядаючи взаємодії різних структурних елементів системи забезпечення національної безпеки, відомий вітчизняний дослідник з цього питання Г.Ситник дійшов висновку, що національні цінності визначають сутність (зміст), цілісність і стійкість, національні інтереси – структуру і характер, а національні цілі – конфігурацію та спрямованість формування та функціонування даної системи [15, с. 46]. Це означає, що цілісність і стійкість вказаної системи, від якої залежить прогресивний суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток держави, її ідентифікація, місце та роль на міжнародній арені

ні залежить передусім від чіткої артикуляції національних цінностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. Виходячи із запропонованих теоретичних підходів та з урахуванням світового досвіду “національні цінності” доцільно визначити як основоположні матеріальні, інтелектуальні й духовні надбання народу України, визначальні умови існування та розвитку людини, суспільства і держави. Тому формування активної життєвої позиції особистості, спрямованої на захист і розвиток національних цінностей, має бути стратегічним пріоритетом в діяльності органів державної влади й враховуватися під час розробки та впровадження державної політики з питань національної безпеки.

2. Сьогодні Україна перебуває на переломному етапі свого історичного розвитку. Українські науковці, які намагаються здійснювати теоретичне обґрунтування системи національних цінностей, не можуть не враховувати суперечливих результатів суспільно-політичних і соціально-економічних трансформацій. Унаслідок цього розробка дефініції “національні цінності” є не тільки важливою теоретико-методологічною проблемою теорії національної безпеки та державного управління – вона значною мірою є проблемою суспільно-політичного характеру. З огляду на це розвиток теорії та практики державного управління у сфері національної безпеки потребує поглиблених самостійних досліджень процесів, які відбуваються в Україні в контексті їх ціннісного змісту. Складність політичних, соціальних та економічних проблем державного будівництва вимагає їх ціннісної інтерпретації, тобто з’ясування та врахування ціннісних уявлень, які є панівними в українському суспільстві. Передусім ідеться про цінності, які визначають ціннісну систему суспільної свідомості. Без розв’язання цієї проблеми неможливо забезпечити духовну цілісність суспільства, науково обґрунтувати систему стратегічних цілей його розвитку, а відтак і сформувати ефективну систему забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Судьба России / Н. А. Бердяев. – М. : Сов. писатель, 1990. – С. 273.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества : пер. с нем. / М. Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 704 с.
3. Возженников А. В. Национальная безопасность: теория, практика, стратегия / А. В. Возженников. – М. : НПО “Модуль”, 2000. – 240 с.
4. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – Київ : Інтертехнологія, 2009. – 272 с.

References

1. Berdjaev, N.A. (1990), Sud'ba Rossii [The fate of Russia], Sovetskij pisatel', Moscow, USSR.
2. Veber, M. (1994), Izbrannoe. Obraz obshhestva [Favorites. The image of society], translated from Deutsch, Jurist, Moscow, Russian Federation.
3. Vozzhennikov, A.V. (2000), Nacional'naja bezopasnost': teorija, praktika, strategija [National Security: theory, practice, strategy], NPO “Modul”, Moscow, Russian Federation.

5. Горбулін В. П. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від “суспільства ризику” до громадянського суспільства / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський // Стратег. панорама. – 2005. – № 2. – С. 13–27.
6. Кант І. Критика практичного розуму / І. Кант ; пер. з нім. І. Бурковського. – Київ : Юніверс, 2004. – 240 с.
7. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант ; пер. з нім. Ю. Федорченка. – Київ : Юніверс, 2000. – 504 с.
8. Колаковський Л. Мої правильні погляди на все / Л. Колаковський. – Київ : Видавн. дім “Києво-Могилян. акад.”, 2005. – 280 с.
9. Конституція (Основной Закон) СССР. – М. : Политиздат, 1988. – С. 19.
10. Малышев А. В. Новая общесоциологическая теория (парадигма) / А. В. Малышев. – Винница : Изд-во “Винница”, 1997. – 96 с.
11. Ніцше Ф. Повне зібрання творів / Ф. Ніцше ; пер. з нім. К. Котюк та О. Фешовець. – Львів : Астролябія, 2004. – Т. 1. Народження трагедії. Невчасні міркування I–IV; Твори спадку 1870–1873. – 769 с.
12. Ребкало В. А. Цінність / В. А. Ребкало, В. М. Козаков // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Київ : НАДУ, 2011. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – С. 714–716.
13. Ребкало В. А. Ціннісні засади державного управління в Україні : навч. посіб. / В. А. Ребкало, В. М. Козаков. – Київ : Вид-во НАДУ, 2007. – 60 с.
14. Ручка А. Ціннісна ментальність вікових груп соціуму / А. Ручка // Соціологічні дослідження культури: концепції та практики : кол. моногр. – Київ : Ін-т соціології, 2010. – С. 117–127.
15. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика) / Г. П. Ситник. – Київ : Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
16. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. : у 3 ч. / Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, Д. Я. Кучма. – Київ : НАДУ, 2009. – Ч. 1 : Філософсько-методологічні та системні основи забезпечення національної безпеки. – 248 с.
17. The European Social Survey [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ess.nsd.uib.no/>
4. Horbulin, V.P. and Kachyns'kyj, A.B. (2009), *Zasady natsional'noi bezpeky Ukrainy* [Fundamentals of National Security of Ukraine], Intertekhnolohiia, Kyiv, Ukraine.
5. Horbulin, V.P. and Kachyns'kyj, A.B. (2005), “The National Security Strategy of Ukraine axiological dimension: from the “risk society” to civil society”, *Stratehichna panorama*, vol. 2, pp. 13–27.
6. Kant, I. (2004), *Krytyka praktychnoho rozumu* [Critique of Practical Reason], translated from Deutsch by Burkovs'kyj, I., Yunivers, Kyiv, Ukraine.
7. Kant, I. (2000), *Krytyka chystoho rozumu* [Critique of Pure Reason], translated from Deutsch by Fedorchenko, Yu., Yunivers, Kyiv, Ukraine.
8. Kolakovs'kyj, L. (2005), *Moi pravyl'ni pohliady na vse* [My correct views of all], Publishing House “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”, Kyiv, Ukraine.
9. (1988) *Konstitucija (Osnovnoj Zakon) SSSR* [The Constitution (Fundamental Law) of the USSR], Politizdat, Moscow, USSR.
10. 10. Malyshev, A.V. (1997), *Novaja obshhesociologicheskaja teorija (paradigma)* [New general sociological theory (paradigm)], Publisher “Vinnitsa”, Vinnitsa, Ukraine.
11. Nitsche, F. (2004), *Povne zibrannia tvoriv* [Complete Works], vol. 1 *Narodzhennia trahedii. Nevchasni mirkuvannia I–IV; Tvory spadku 1870–1873* [Birth of Tragedy. Untimely considerations I–IV; Works inheritance 1870–1873], translated from Deutsch by Kotiuk, K. and Feshovets', O., Astroliabiia, Lviv, Ukraine.
12. Rebkalov, V.A. and Kozakov, V.M. (2011), “The value”, *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia*, vol. 8, pp. 714–716.
13. Rebkalov, V.A. and Kozakov, V.M. (2007), *Tsinnisni zasady derzhavnoho upravlinnia v Ukraini : navchal'nyj posibnyk* [The values of public administration in Ukraine: Tutorial], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
14. Ruchka, A. (2010), “The value mentality of age sections of society”, *Sotsiologichni doslidzhennia kul'tury: kontseptsii ta praktyky: kolektyvna monohrafiia* [Sociological research of culture: the concept and practice: collective monograph], Institute of Sociology, Kyiv, Ukraine, pp. 117–127.
15. Sytnyk, H.P. (2004), *Derzhavne upravlinnia natsional'noi bezpekoiu (teoriia i praktyka)* [Public administration of national security (theory and practice)], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
16. Sytnyk, H.P., Abramov, V.I. and Kuchma, D.Ya. (2009), *Kontseptual'ni zasady zabezpechennia natsional'noi bezpeky Ukrainy: navchal'nyj posibnyk* [Conceptual foundations of national security of Ukraine: Tutorial], vol. 1 *Filosofs'ko-metodolohichni ta systemni osnovy zabezpechennia natsional'noi bezpeky* [Philosophical, methodological and system foundations of national security], National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
17. The European Social Survey, available at: <http://ess.nsd.uib.no/>